

DE NEDERMAAS

LIMBURG'SCH GEILLUSTREERD MAANDBLAD

Onder leiding van Mr. E. FRANQUINET, Gulpen en mederedactie van Dr. FELIX RUTTEN, letterkundige, Heerlen en AD. WELTERS, kapelaan O. L. V. kerk, Maastricht.

Redactie-adres: Rijksweg C 84, Gulpen

Administratie-adres: Nieuwstraat 9, Maastricht.

INHOUD: Ad. Welters. Limburg's Handel en Industrie, De drukkerij N. V. Emm. Smeets te Weert. — Gerh. Krekelberg. Midden-Limburgsch oud-landelijk leven. — Jef Notermans. Geschiedenis van Limburg's Letterkunde. — W. Lenaers. Uit het West-Limburgsche Mollenland. — Boekbespreking.

LIMBURG'S HANDEL EN INDUSTRIE

DE DRUKKERIJ N. V. EMM. SMEETS TE WEERT.

1830—1930.

Onder de groot-industrieën van Limburg, neemt zeker de kunst- en steendrukkerij der N. V. Emmanuel Smeets één der eerste plaatsen in. En omdat de opzet in dit maandblad steeds geweest is om ook nu en dan de Limburgsche industrieën te bespreken, schrijven wij vandaag over de groot-drukkerij van Smeets. Wie dezen naam schrijft of spreekt, denkt vanzelf aan Weert, en omgekeerd.

Maar Smeets en Weert is niet altijd één geweest en de drukkerij van heden met haar 200 man personeel is niet altijd zoo groot en bekend geweest.

Het ontstaan dezer industrie vormt een heele geschiedenis, waarop onze provincie, ja ons land trotsch kan zijn en wanneer over eenige maanden deze firma haar honderdjarig bestaan viert, mag zij gerust in haar gedenkschrift vertellen met hoeveel moeite, maar ook met hoeveel energie zij tot deze schitterende hoogte is opgeklommen. Ook voor het jongere geslacht is het eens goed en uiterst leerzaam te hooren met wat een gebrekige middelen onze vaders en grootvaders hebben moe-

JAN MATHAEUS SMEETS
Stichter der drukkerij.

ten werken en zwoegen om door de moeilijkste omstandigheden heen te komen.

Het lust ons daarom aan de hand van een familieregister der Smeetsen, waarin tevens het wel en wee hunner drukkerij vermeld staat, eenige bijzonderheden mede te deelen.

De familie Smeets is eigenlijk afkomstig uit Echt-Berkelaar, alwaar de halfmannen Smeets woonden op de mooie boerderij „Zwaantjeshof”.

In onze beschrijving over de gemeente Echt ¹⁾ gaven wij ook een opstel over deze interessante hoeve en wij willen hier niet in herhaling vallen.

Alleen vermelden wij, dat omstreeks 1808 een zeker Jan Mathaeus Hubert Smeets met zijn vader en verdere familieleden een tijdlang woonde op het adellijk huis Verduynen, eveneens onder Echt gelegen. ²⁾

Deze Mathaeus Smeets huwde later met de zuster van den Echter Kapelaan Emmanuel Jacobs, afkomstig uit Weert.

Toen echter kapelaan Jacobs, bij wien zijn moeder en een andere zuster inwoonden, na eenigen tijd benoemd werd tot pastoor te Maasbracht, maar aldaar

overleed, nam Mathaeus Smeets voornoemde schoonmoeder en -zuster bij zich in huis.

Weldra verhuisde deze heele familie naar Weert, omdat de schoonmoeder Jacobs aldaar een huis bezat. De Smeetsen waren gefortuneerd en uitgestrekte landerijen, men spreekt van 300 bunders, die zij op Zwaantjeshof zelf bewerkten, waren grootendeels hun eigendom. Zoo was het ook aanvankelijk mogelijk, dat de jongens na degelijke studiën konden rentenieren na het verlaten van den hof en dat ook Mathaeus Smeets, die zeer goed ontwikkeld was, te Weert als rentenier leefde.

Maar het huisgezin werd grooter en de inkomsten werden minder, zodat hij uitzag naar een geschikte betrekking. Eerst werkte hij eenige jaren op het kantoor der registratie, zonder vooruitzichten, toen plotseling de Belgische revolutie van 1830 uitbrak. Smeets met zijn fiere en groote gestalte, een kenmerk zijner familie, werd tot kapitein benoemd der „garde civique” en onvervaard en strijd-lustig als hij was, beviel hem dit baantje beter. Het bloed zijner voorvaderen, die steeds kapiteins der fiere Berkelaarder Grenadiers geweest waren, begon in hem te koken. Het best typeert het volgende voorval uit die dagen het karakter van dezen man. Toen de Hollandsche troepen Weert naderden, vluchtte de heele „garde civique” met burgemeester en al de stad uit. Smeets echter bleef en sloeg, hangend over de onderdeur van zijn huis, den intocht gade. Welke grimassen hij gemaakt heeft, of wat hij zeide is onbekend, maar een officier gelastte hem onmiddellijk „Oranje Boven” te roepen. Op zijn herhaalde weigering trok de officier zijn degen en legden vier

soldaten het geweer op hem aan. Wanneer zijn vrouw niet tusschen beiden gesprongen was en den degen niet afgeweerd had, dan zou het met den commandant der Burgerwacht slecht uitgezien hebben.

Een hoofdofficier kwam aanrijden en zorgde ervoor, dat Smeets verder gespaard bleef.

EMMANUEL SMEETS Sr. †

Het was in die dagen dat Smeets op de gedachte kwam een boekbinde-rij te beginnen naar het voorbeeld van een Weerter kennis bij wien hij veel aan huis kwam.

Uit Kevelaer haalde hij een vakman, die boeken bond, terwijl Smeets zelf de Weerter burgerwacht commandeerde! Het eerste „bindwerk” was dan ook het maken van chaco's voor zijn „garde civique”, iederen dag 6 stuks van karton, overtrokken met „toile cirée” en versierd met een looden leeuwje. De prijs was vijf francs per stuk!

Terwijl zijn knecht chaco's plakte en boeken bond, kreeg Smeets zelf het ambt van postdirecteur, welken post hij echter in 1837 moest neerleggen, omdat hij er geld op verloor.

Zijn eenig salaris n.l. was de opbrengst der weinige brieven, waarvan hij bovendien moest betalen zijn eenigen postbode, die dagelijks te voet ging van Weert naar Roermond

op een salaris van 70 cent per dag!

Het was in deze dagen, dat een familielid van Smeets, wonende te Antwerpen, hem verzocht een kijkje te komen nemen naar de verwoeste stad en de citadel van Chassée. Op deze reis, die geschiedde per huifkar van den Weerter grossier Eduard Janssens, gebeurde het, dat Smeets kennis maakte met een drukker uit Antwerpen, een zekeren Vink, die een vermaardheid bezat in het drukken van werkjes voor de kinderen, o.a. Uilenspiegel, Klein Duimpje, enz.

Ook de drukkerij werd bezocht en hier ontstond bij Smeets de gedachte om zelf een drukkerij te beginnen.

Dadelijk kocht hij een handpers, wat letters enz. en zonder de minste opleiding, noch vakkennis werd met dit primitief materiaal een „drukkerij” begonnen.

Alle Weerter notabelen, burens en zelfs een kapelaan kwamen kijken, toen de eerste drukproef moest geleverd worden. Met veel moeite en na verschillende vergeefsche proeven kwam eindelijk een leesbare proef voor den dag.

Weert had nu zijn drukpers, maar de drukpers had bijna geen werk!

Men schreef de jaren 1830—36. De gemeente, de notarissen schreven liever hunne affiches; bidprentjes, meest op perkament gedrukt, waren te duur en werden zelden besteld.

IN DE LITHOGRAFIE-AFDEELING.

't Was alleen de boekbinderij, die nog al werk bezorgde.

Onverwacht kwam er echter redding. Te Weert werd n.l. een groote Missie gehouden door de Paters Redemptoristen met den bekenden pater Bernard aan het hoofd. Gebeden, litanieën en gezangen werden bij duizenden besteld en gedrukt. Het werd een stormbestelling voor de kleine pers en dag en nacht moest doorgewerkt worden.

De energieke Smeets vond een looden plaat en met een pennemes teekende hij het portret van pater Bernard. Dit plaatje, gelijkend of niet, werd grif verkocht, zoodat men er niet genoeg van drukken kon.

De drukkerij van Smeets had nu naam gemaakt en het succesvolle plaatje van pater Bernard bracht hem weer op een nieuw idée.

Hij dacht aan een steendrukkerij, waarvan hij wel eens van verre iets vernomen had. Weer reisde Smeets naar het verre Antwerpen en vond er een klein steendrukkerijtje, waar hij tenslotte, na veel heen en weer gepraat, één steen kon koopen. Dat was een schat. Een Weerter timmerman kreeg opdracht een pers te maken, zooals Smeets die te Antwerpen gezien en goed opgenomen had en de steen werd door hem zelf, die nooit teekenen leerde, met stalen pennen beteekend.

De figuur stelde voor een man met een glas omgeven door de namen der leden eener Weerter tracteervereeniging, genaamd „de Cartabel”.

Bij de drukproef echter werd de steen zwart als roet, omdat hij niet geëtst was. Opnieuw werd begonnen en ook nu werd de eenige steen na eenige proefdrukken onbruikbaar.

Maar Smeets had de kunst beet en met veel moeite zocht hij naar nieuwe steenen en in het jaar 1840 reeds drukte hij bidprentjes, devotieprentjes in kleur en speelkaarten.

In dit jaar kwam ook zijn oudste zoontje Emmanuel als letterzetten in de drukkerij helpen. Deze was toen eerst 14 jaren oud en had de lessen gevolgd op het Weerter College. Maar reeds op den leeftijd van elf jaren had de kleine Emmanuel aan de lettertafel gestaan en fusschen de lessen door, in vacantie en vrijen tijd moest hij reeds duchtig meewerken. In dit jaar werd eveneens het oude huis afgebroken en de drukkerij werd nu in twee kamers ondergebracht.

Speciaal legde men zich in deze jaren toe op het maken van speelkaarten, welke fabricatie met veel moeilijkheden gepaard ging.

Toen de jonge Emmanuel te Antwerpen in twee dagen

iets leerde van houtsnede, maakte hij thuis de kaarten als houtgravures. Dat ging iets beter. Het kunstje werd tenslotte afgekeken te Turnhout en het papier werd betrokken uit de papierfabriek van Weert bij Maastricht.

In het jaar 1853 stierf Mathaeus Smeets, de energieke man met durf en doorzetvermogen, welke eigenschappen hij echter aan zijn zoon Emmanuel overgaf. Eerst 47 jaren oud, liet hij bovendien negen kinderen achter.

De steendrukkerij was nog altijd van niet veel beteekenis, totdat zich eenige dagen na den dood van vader Smeets een steendrukker kwam presentereen. Er was geen werk, maar de man bleef aanhouden, al verdiende hij maar het reisgeld om verder te reizen. Emmanuel Smeets ging nu op reis of hij ergens een levering van drukwerk kon plaatsen en het gelukte hem bij de fabriek van Bluysen te Asten, een eerste groote levering te noteeren van 60.000 etiketten.

Met kloppend hart kwam de jonge man thuis, niet wetend hoe hij deze opdracht zou uitvoeren, want de drukkerij was er niet op ingericht.

Maar met den aangenomen steendrukker werd geprobeerd iets dragelijks af te leveren, hetgeen gelukte.

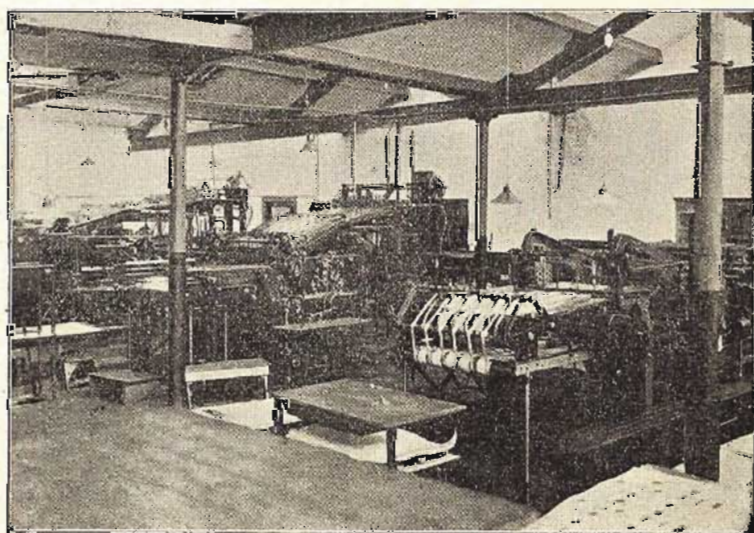
De levering werd afgezonden en.... betaald zonder reclames.

Voor en na werden nu eenige knechten en jongens aangenomen, de ruimte werd te bekrompen en men moest naar boven verhuizen tot op den zolder.

Ondertusschen was Emmanuel Smeets in het huwelijk getreden en een jaar daarna, in 1867, begon hij een courant te drukken in klein formaat, genaamd: „Het Kanton Weert”. Zes knechten hadden hieraan alleen voortdurend

EMMANUEL SMEETS.

EENIGE DRUKPERSEN.

werk. Dit weekblad bestaat nog steeds, en wordt veel gelezen vooral in het land van Weert, tot Brabant toe.

Trouwens de werkzaamheden werden langzaam maar zóó uitgebreid, dat men in 1875 overging tot het aankopen van een boekdruksnelpers.

Uit het huwelijk van Emmanuel Smeets met Henriette van Thiel werden twee zonen geboren, n.l. Emmanuel en Joseph, die nu na volbrachte studies hun vader ter zijde stonden in de reeds bloeiende drukkerij.

Deze flinke en jonge krachten begonnen met de energie der Smeetsen de drukkerij meer en meer uit te breiden. Er stonden in het jaar 1885 reeds vier steendrukhandpersen, een boekdruksnelpers en een boekdrukhandpers.

De twee jonge firmanten Emmanuel en Joseph verdeelden hun werk aldus, dat de eerste vooral de boeken bijhield en het „Kanton Weert” verzorgde, welke bezigheden hij tot nu toe met veel eruditie en tact volbrengt, terwijl de jongere Joseph, een even knap teekenaar als vakman, de drukwerken zelf verzorgde.

Bovendien bereisde Emmanuel de steeds drukker wordende cliëntèle.

De oude Heer Smeets verzorgde toen vooral de boekdrukkerij en expeditie.

Weldra werkte men met 12 knechten (1896). Een nieuwe drukkerij werd gebouwd (1894), nieuwe machineriën werden aangekocht, welke door een motor gedreven werden. Op tentoonstellingen werd voortdurend geëxposeerd en telkens keerde de firma Emmanuel Smeets met de hoogste bekroningen voor drukwerk huiswaarts. In 1902 ontving de zeer bekende kaart van Limburg, die destijds schier op alle scholen gebruikt werd, een bekroning te Amsterdam.

Een zware slag trof de bloeiende onderneming in den dood van den man, die de ziel en de groote kracht der drukkerij geweest was, Emmanuel Smeets, die op Paaschdag (4 April) 1904 stierf. Als kind reeds leefde hij voor zijn werk en zware zorgen heeft hij, vooral in het begin moeten doorstaan.

Bij zijn dood kon hij echter met tevredenheid en geluk op zijn krachtig-groeiend levenswerk terug zien, waaraan toen reeds 40 arbeiders werkten.

Wederom werd de oude drukkerij te klein en met zorg werd door de twee gebroeders Smeets uitgezien naar een nieuw en groot terrein om de drukkerij over te brengen. In 1906 werd de aanbesteding gehouden. De panden in de Beekstraat werden verkocht en op 1 Augustus van datzelfde jaar werd in de Stationstraat de eerste steen gelegd door Henri Emmanuel Smeets, toen slechts eenige maanden oud, nu

reeds een der jonge krachten der nieuwe generatie.

Den 12 April 1907 liep daar voor het eerst de stoommachine om de nieuwe drukkerij in volle werking te zetten.

Alle mogelijke drukwerken konden er nu uitgevoerd

worden bij elke hoeveelheid, vooral toen in 1907 de cartonnagefabriek begonnen werd voor margarine-, sigaretten-, elektrische lampen-, zeepverpakkingen enz.

Het jaar tevoren, in 1906, werd de firma benoemd tot Hofleverancier.

Voor al heeft de firma Smeets grootten naam gemaakt door hare steendrukkunst of lithografie.

Dit procédé is een vlakdruk methode; aldus in tegenstelling tot de beide andere gebieden van drukkunst: diepdruk en hoogdruk.

Bij hoogdruk (zooals cliché en houtsnede) vertoont 't negatief een zeker relief; de opstekende deelen vatten alleen inkt.

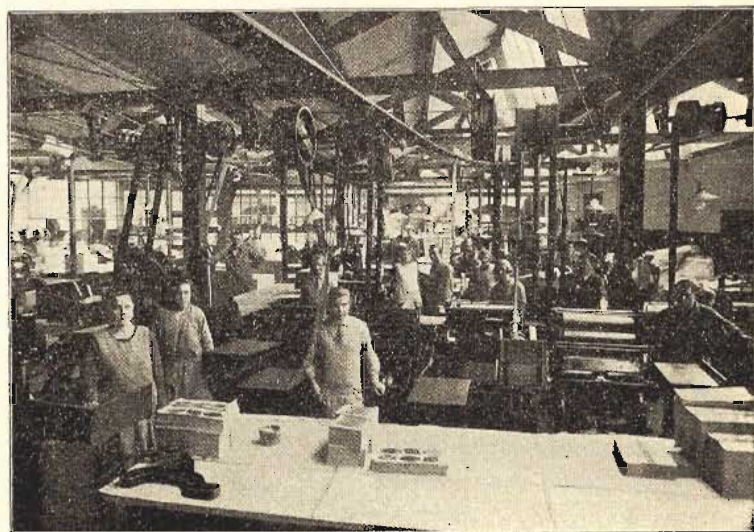
Diepdruk ontstaat, wanneer men door etsen of graveeren koper of steen door fijne lijntjes uitholt, deze van inkt voorziet en verder de geheele oppervlakte op een of andere manier van inkt ontdoet of voor inkt onvatbaar maakt.

Terwijl hoogdruk zeer oud is en ook diepdruk niet van vandaag of gisteren dateert (men denke aan de etsen van Rembrandt en Rubens), is de steendrukkunst eerst omstreeks 1800 door Aloys Senefelder, 'n burger van Praag, uitgevonden.

Het negatief, in casu een soort steen, welke in Beieren gevonden wordt en een bepaalde samenstelling van kalk, klei en zand moet bezitten, is en blijft volkomen glad en vlak. Het feit dat een bepaalde teekening siecijs inkt aanneemt, terwijl deze op de rest van den steen geen vat

JOSEPH SMEETS.

KIJKJE IN DE DRUKKERIJ.

heeft, berust op het scheikundig beginsel van de afstooting van vet en water: de steen wordt namelijk met ets bewerkt en daardoor onvatbaar voor drukinkt.

Een andere methode van vlakdruk is 't offsetprocedé, dat in den laatsten tijd meer en meer veld wint. In plaats van steenen gebruikt men daar bij zinken platen, die op overeenkomstige wijze bewerkt worden, maar die de teekening niet onmiddellijk op 't papier, doch op een gummirol afdrucken, die weer op haar beurt 't papier bedrukt. Een groote soepelheid van kleur kan men daardoor bereiken, terwijl een ander belangrijk voordeel is, dat men de zinkplaten op een cylinder kan bevestigen, die een permanente ronddraaiende beweging kan hebben, terwijl zulks bij steendruk uitteraard onmogelijk is; de steen ligt daarbij in een wagen en beweegt zich zoo telkens onder den papiercylinder door. Het verschil in snelheid blijkt duidelijk uit de navolgende cijfers: de steendruksnelpers der firma Smeets met het grootste prestatie-vermogen (tevens de nieuwste) heeft een uur-capaciteit van ± 600 stuks (d.w.z. vellen: het kan zijn dat een vel meerdere aparte drukwerken bevat, die dan later uitgesneden worden; doch dit blijft buiten beschouwing). Van de vier offsetmachines, welke alle in den tijd van drie jaren aangeschaft werden, produceert de snelste 3800 stuks per uur.

Wanneer men nu bedenkt, dat niet zelden werken in tien kleuren gedrukt worden, welke ieder afzonderlijk op steen of zink gebracht en achtereenvolgens afgedrukt moeten worden, dan begrijpt men, dat hierbij kunstenaars-lithografen met levenslange ervaring en een juist gevoel voor de samenstelling der kleuren en vormen noodig zijn.

De door deze ontworpen, uitgewerkte en op steen gebrachte teekeningen worden in een „overdrukkerij” op grootere steenen vermenigvuldigd, gerangschikt en persklaar gemaakt. Ieder overdrukker beschikt daartoe over een kleine handoverdrukkers.

De eigenlijke drukkerij tenslotte bevat 12 groote snelpersen en 62 hulpmachines.

Daarnaast bestaat een cartonnage-afdeeling, waar doosjes, reclameplaten e.d. worden geplakt en gevouwen, hetgeen in vele gevallen geheel machinaal geschiedt.

De boekdrukkerij vormt 'n andere, doch minder omvangrijke tak van het bedrijf en bevat tevens een zetterij met linotype en een boekbinderij.

Het geheele bedrijf beslaat met kantoor en magazijnen een oppervlakte van ruim 4000 M².

* * *

Wij hebben reeds verhaald, hoe van uit Antwerpen de eerste steen de Weerter drukkerij binnenkwam, nu bijna een eeuw geleden, en hoe primitief, zonder routine of leiding daarmee gesukkeld werd. Men neme echter nu het eerste het beste steendrukwerk van dezelfde firma ter hand en iedere onbevooroordeelde criticus zal moeten toegeven, dat er in heel ons land schier geen beter werk op dit gebied geleverd wordt.

Is 't wonder, dat bij de firma Smeets uit alle naburige landen bestellingen binnenkomen, zoodat het personeel bestaande uit tweehonderd man (en dat wil voor een drukkerij toch wel wat zeggen) handen vol werk heeft.

Wij wenschen deze krachtige en prachtige Limburgsche industrie op den vooravond van haar eeuwfeest, dat dit jaar zal gevierd worden, een „Semper crescendo” toe onder de deskundige leiding van de energieke Smeetsen: de broeders Emmanuel en Joseph, waarbij zich in de laatste jaren, naast de jongere generatie, aangesloten heeft Herman Smeets, met de ruime cruditie van knap teekenaar en architect.

Wanneer in de laatste jaren de Limburgsche drukkerijen een wereldnaam gaan maken, dan is dat zeker ook voor een groot gedeelte te danken aan het even welverzorgde als artistieke drukwerk der N. V. Emmanuel Smeets te Weert.

Wij wenschen, dat 't zóó mag blijven!

AD. WELTERS.

HERMAN SMEETS.

1) Zie: Publications etc. 1925.

2) Zie: „Drie Adellijke Huizen te Echt” Publications etc. 1919.